

ROZDZIAŁ 7

WIOLETA ADAMCZYK-BĘBAS

Zagrożenia dla dzieci i młodzieży w cyberświecie

Jak podkreśla M. Gruchoła¹, dynamiczny rozwój Internetu ma obecnie ogromny wpływ na niemal każdą dziedzinę ludzkiej aktywności. Korzystając z globalnej sieci, wielu użytkowników wykorzystuje jego możliwości i zawartość do zdobywania wykształcenia i wiedzy, rozwijania umiejętności, nawiązywania i podtrzymywania kontaktów, nauki czy wykonywania pracy zarobkowej. Takie działania internautów są zgodne z prawem, wręcz pożądane, gdyż właśnie są to główne cele funkcjonowania globalnej sieci. Jednak wraz z coraz większym rozwojem Internetu i wpływem na życie przestępstwa komputerowe stały się jego integralną częścią. Obok uczciwych użytkowników sieci istnieje ogromna liczba osób, które w większości przypadków świadomie wykorzystują sieć internetową do łamania prawa. Jednostki rządowe, przedsiębiorcy, urzędy, banki, gospodarstwa domowe, zwykli użytkownicy – wszyscy mogą stać się ofiarami działań cyberprzestępców.

Niewątpliwie media wzbogacają możliwości kształcenia czy wychowania, a w końcu socjalizowania dzieci. Dają szansę przyspieszenia rozwoju młodego człowieka, co – zdaniem psychologów – spowodowało obniżenie progu wieku szkolnego do 6 lat. Wielu psychologów podkreśla jednak, że chociaż dziecko może wchłonąć bardzo dużo wiadomości, to nie zmienia to jego naturalnego rytmu funkcjonowania i rozwoju osobowości. Pod względem emocjonalnym dzieci nie są jeszcze przygotowane do krytycznego przyjmowania docierających do nich informacji. Należy przy tym pamiętać, że to rodzina powinna dostarczać podstawowych wzorców postrzegania i rozumienia rzeczywistości. Powinna też wspomagać kształtujące się u dziecka możliwości poznawcze poprzez wyrobienie u niego krytycznego stosunku wobec mediów, podkreślanie nierealności świata medialnego, dostarczanie pozytywnych wzorców zachowań. Jeśli rodzice nie mają wzorców umożliwiających

---

¹ Por. M. Gruchoła, *Polityka Unii Europejskiej w zakresie cyberprzestępczości* [w:] S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek, (red.), *Patologie w cyberświecie*, Radom 2012, s. 147.

im obiektywne spojrzenie na media, dzieci również nie będą ich miały, co jest szczególnie niebezpieczne we wczesnym etapie rozwoju².

Rozwój i upowszechnianie się multimediów i ogromne zasoby Internetu stwarzają szanse edukacyjne, ale także – a może nawet przede wszystkim – duże zagrożenia. Niebezpieczeństwo może być tym większe, że dla dzieci i młodzieży XXI wieku cyberświat, w którym obecnie żyją, staje się dominujący i jest odbierany przez nich jako naturalne środowisko. Młodzi ludzie chętnie spędzają czas wolny z komputerem i Internetem, co jest bardzo niepokojącym zjawiskiem³.

Jak słusznie zauważa A. Andrzejewska, w rodzinach często występuje wyraźne osłabienie kontaktów między rodzicami i dziećmi, brak wzajemnego zaufania, spójności emocjonalnej, rozluźnienie więzi wspólnotowych. Obserwuje się postępującą izolację rodziny od innych grup społecznych, pesymizm życia rodzinnego. Dzieci odczuwają bardzo silne zagrożenie poczucia bezpieczeństwa i oparcia w rodzinie, zamykają się w sobie i unikają kontaktów z rówieśnikami oraz dorosłymi lub buntują się wobec zaistniałej sytuacji, stosując zachowania agresywne wobec innych i nieracjonalne wobec siebie⁴. Młodzi ludzie często czują się samotni i niezrozumiani przez dorosłych, dlatego uciekają w świat wirtualny.

Cyberprzestrzeń coraz częściej staje się też możliwością ucieczki od problemów w świecie realnym. Unikając niewygodnych dialogów, pytań, komentarzy lub kontaktów w rzeczywistości, internauci mogą się ukryć w sieci i stworzyć tam przestrzeń odpowiadającą ich aktualnym potrzebom lub dającą anonimowość i względne poczucie bezpieczeństwa⁵. Użytkownicy cyberprzestrzeni uczestniczący w różnego rodzaju społecznościach wirtualnych zaczynają wierzyć, że nie jest to jedynie symulacja kontaktu z drugim człowiekiem czy też grupą, ale właściwa forma komunikacji międzyludzkiej⁶. Może to prowadzić – według W. Burszty – do społecznej samotności, trudności w definiowaniu własnej tożsamości, a także nieumiejętności komunikowania się z innymi *face-to-face* (twarzą w twarz)⁷.

Cyberświat jest atrakcyjny, daleko odbiegający od rzeczywistości, fascynujący, pociąga niezwykłością wielu ludzi. Życie w wirtualnej wspólnocie pozwala na przezwycięzenie alienacji, samotności i izolacji. Kontakty w Internecie są przeważnie mniej stresujące i bardziej odważne niż w świecie rzeczywistym. Ludzie młodzi nawiązują sieciowe przyjaźnie i nie traktują tego jako coś przelotnego. Wręcz przeciwnie – zdarza się, że osoby zaprzyjaźnione przez sieć składają się na grupę osób nam najbliższych. Bliskość emocjonalna w sieci jest odzwierciedlana przez częstotliwość, z jaką spotykamy inną osobę, a także przez krzyżowanie się dróg, np. przez udzielanie się w tych samych grupach dyskusyjnych, korzystanie z po-

2 E. Kasztelan, *Stan zareklamowania: reklama wobec dziecka w środkach masowego przekazu*, Wrocław 1999, s. 96 i in.

3 Por. A. Andrzejewska, *Świat wirtualny – kreatorem rzeczywistości dziecka* [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *Cyberświat możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009, s. 164.

4 *Ibidem*, s. 164–165.

5 M. Szpunar, *Społeczności Wirtualne jako nowy typ społeczności – eksplikacja socjologiczna*, <http://www.is.uw.edu.pl/struktura/zps/mazurek/socint/pliki/szpunar.pdf> [dostęp 10.03.2012].

6 W.J. Burszta, *Internetowa Polis w trzech krótkich odsłonach* [w:] *idem, Ekran, Mit, Rzeczywistość*, Warszawa 2003, s. 175.

7 *Ibidem*, s. 159.

dobnych komunikatorów, odwiedzanie analogicznych miejsc. Dzięki temu doświadcza się bliskości⁸.

Granice między światem realnym a cyberprzestrzenią zaczynają się powoli zacierać. Ludzie młodzi coraz więcej czasu spędzają przed komputerem, który oprócz funkcji edukacyjnych niesie z sobą różnorodne zagrożenia. Powody, dla których dzieci coraz bardziej funkcjonują w świecie wirtualnym, możemy odnaleźć w: 1) samej osobowości dzieci, ich czasie wolnym i zainteresowaniach; 2) funkcjonowaniu rodziny i jej dezintegracji; 3) wpływie środowiska, zwłaszcza społeczności wirtualnej (sieciowej) na postawy, zachowania i spędzanie czasu wolnego przez dzieci⁹.

Klasyfikacji zarówno dydaktycznych, jak i psychologicznych zagrożeń, których źródłem są nowe technologie, w tym też komputer i gry komputerowe, podjął się M. Tanaś. Poniżej wymieniono najczęstsze zagrożenia.

1. Zaburzenia funkcji poznawczych prowadzące do niemożności kontynuowania nauki:
  - zaburzenia percepcji, płynności uwagi, ograniczenie lub utrata zdolności logicznego myślenia, poczucie zagubienia, natrętne myśli, zachowania kompulsywne, zaburzenia pamięci;
  - niemożność kontynuowania nauki jako konsekwencja wymienionych zaburzeń i objawów towarzyszących, związana np. z dyskomfortem psychicznym pojawiającym się w wyniku drastycznych interwencji, tj. z tzw. syndromem odstawienia, niekiedy o drastycznym przebiegu.
2. Ucieczka od świata realnego do sztucznego, wirtualnego:
  - złudne poczucie siły i przynależności (funkcja kompensacyjna), często patologizująca rywalizacja (rekordy w grach, sieci) bez respektowania zasad etycznych (zasady obowiązujące w grach niewiele mają wspólnego z dążeniem do prawdy, sprawiedliwości, uznawania godności osoby ludzkiej, gry kształtują świadomość nowej roli wirtualnych wrogów, powodując często, że agresja i walka są później traktowane jako norma w świecie realnym);
  - złudne poczucie wolności, bycia niezastąpionym, przymus bycia on-line, potrzeba autoprezentacji i poczucia obecności.
3. Uzależnienia:
  - syndrom *Internet Addiction Disorder* – niejednokrotnie w istocie zjawisko uzależnienia od Internetu, tj. wewnętrzny przymus bycia w sieci, ulega mu 18% użytkowników spędzających ponad 70 godz. tygodniowo przed monitorem;
  - syndrom technohipnozy – popadanie w trans przez dzieci w trakcie emisji reklam lub gry komputerowej;
  - syndrom ASC – intensywne korzystanie z komputera może prowadzić do zmienionych stanów świadomości, podobnych fizjologicznie i psychologicznie do stanów intoksykacji farmakologicznej, alkoholowej czy narkotycznej; syndrom ten ułatwia akceptowanie różnych nakazów i zakazów, także groźnych społecznie ideologii;

8 J. Bednarek, *Spoleczeństwo informacyjne i media w opinii osób niepełnosprawnych*, Warszawa 2005, s. 167–168.

9 *Jak spędzamy czas wolny?*, Sondaż OBOP, „Dziennik” 8.09.2008, s. 10.

- uzależnienie od rzeczywistości wirtualnej – ucieczka od realnego świata m.in. dzięki technikom wirtualnym;
- uzależnienia od programów zawierających elementy psychomanipulacji, technik perswazyjnych i bodźców podprogowych.

4. Dysfunkcje neurologiczne:

- syndrom padaczki ekranowej
- nerwice¹⁰.

Wśród zagrożeń związanych z treściami i kontaktami wynikającymi z przypadkowych i niezaplanowanych działań w Internecie wymienia się:

- cyberpedofilię,
- cyberpornografię,
- cyberseks,
- cyberbullying,
- cyberprzestępstwa,
- seksting,
- bigoreksję,
- kontakaty z sektami i grupami działającymi na pograniczu prawa i niezgodnie z prawem.

Cyberpedofilia

Pedofilia należy do jednej z najczęściej spotykanych i najbardziej okrutnych dewiacji seksualnych. Według M. Podgajnej-Kuśmierek pedofilia to „zбочzenie polegające na uzyskiwaniu satysfakcji seksualnej z molestowania – pieszczona, masturbowania, czasem pełnego stosunku seksualnego z dziećmi, które nie weszły w okres pokwitania”¹¹.

Internet umożliwia pedofilom m.in.:

- stały kontakt z innymi osobami zainteresowanymi wykorzystywaniem seksualnym dzieci;
- możliwość dyskusji o swoich seksualnych preferencjach;
- możliwość wymiany informacji na temat sposobów pozyskiwania ofiar;
- wsparcie dla swoich preferencji seksualnych;
- stały dostęp do potencjalnych ofiar;
- możliwość podszycia się pod rówieśnika potencjalnej ofiary;
- łatwość pozyskiwania danych o potencjalnych ofiarach (jak np. adres zamieszkania, e-mail, numer telefonu itp.);
- możliwość nawiązania długoterminowej znajomości internetowej w celu późniejszego nawiązania kontaktów seksualnych z nieletnim¹².

Potencjalnymi ofiarami pedofilów są przede wszystkim dzieci osamotnione, zagubione, borykające się z różnymi problemami. Często są to dzieci, które nie mają wsparcia

10 M. Tanaś, *Medyczne skutki uboczne kształcenia komputerowego*, Toruń 1993, s. 107–109.

11 M. Podgajna-Kuśmierek, *Pedofilia. Zarys zagadnienia*, Kraków 2003, s. 34.

12 A. Wrona, *Cyberpornografia i cyberseks* [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *Cyberświat możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009, s. 312.

w najbliższych, co jakby ułatwia przestępcom wzbudzenie zaufania i nawiązanie bliższych relacji z dzieckiem. Przestępca udaje przyjaciela dziecka, często nie zdradza się ze swoim prawdziwym wiekiem, lecz wysyła mu sygnały świadczące o jego zrozumieniu, a czasem nawet kupuje prezenty. Zdarza się również, że pedofil w rozmowach prowadzonych z dzieckiem nawiązuje do seksu, nakłania ofiarę do fotografowania się w seksualnych sytuacjach czy też niejako zleca poddawanie się pewnym praktykom seksualnym, obiecując dziecku osiągnięcie dzięki temu przyjemności¹³.

Rozwój Internetu stworzył wiele nowych możliwości również środowiskom pedofilskim. Pojawiło się nowe zjawisko przestępcze zwane „grooming”, co potocznie oznacza uwodzenie dzieci przez Internet. Pojęcie to pochodzi z języka angielskiego i w sensie dosłownym oznacza pielęgnowanie i opiekowanie, jakie pedofil roztacza nad swoją potencjalną nieletnią ofiarą. Jest także utożsamiane z wszelkiego rodzaju aktywnością ukierunkowaną na zaprzyjaźnienie i nawiązanie więzi emocjonalnej z nieletnim w celu zmniejszenia jego oporu przed wykorzystaniem seksualnym¹⁴.

Grooming to:

[...] proces, w którym sprawca wprowadza ofiarę w aktywność seksualną za pomocą kontaktu nawiązanego przez Internet. W schemacie działania sprawcy groomingu występuje kilka etapów:

- zaprzyjaźnienie się pedofila z dzieckiem w celu pozyskania jego zaufania,
- budowanie relacji z dzieckiem, w której pedofil kreuje siebie na przyjaciela zainteresowanego tym, co dotyczy dziecka,
- ocena ryzyka odkrycia znajomości – sprawdzanie przez sprawcę możliwości odkrycia relacji z dzieckiem,
- ukazanie dziecku zasad wzajemnej rywalizacji – oczekiwanie otwartości i zaufania,
- budowanie z dzieckiem więzi intymnej poprzez rozmowy o treściach seksualnych i skupianie uwagi na jego ciele,
- kierowanie wyobraźni na rzeczywiste spotkanie – rozmowy o treściach seksualnych i odkrywanie własnego ciała,
- spotkanie w świecie rzeczywistym – kontakt seksualny, często gwałt, przemoc, zmuszanie do uczestnictwa w działaniach komercyjno-pornograficznych (zdjęcia, filmy)¹⁵.

Cyberpornografia

Internet stał się najatrakcyjniejszym przekątnikiem treści pornograficznych. Bez problemu można odnaleźć setki witryn internetowych oferujących zdjęcia, filmy, a także pornograficzne przekazy na żywo za pośrednictwem kamer internetowych. Istnieją wyspecjalizowane strony www, które zawierają odnośniki do serwisów pornograficznych, internetowych grup dyskusyjnych i czatów o tematyce erotycznej¹⁶.

13 Por. P. Aftab, *Internet a dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwa*, Warszawa 2003, s. 146–149.

14 K. Banasik, *Głos w dyskusji o art. 200a k. k.*, „Palestra” 2010, nr 3.

15 K. Atamańczuk, *Pedofilia jako zagrożenie harmonijnego kształtowania postaw życiowych dzieci i młodzież* [w:] J. Bukala, G. Gałuszka, K. Wątołek (red.), *Pedofilia jako zagrożenie XXI wieku*, Kielce 2001, s. 21.

16 P. Carns, L. Delmonico, E.J. Griffin, J. Moriarity, *Cyberseks. Skuteczna walka z uzależnieniem*, Poznań 2010, s. 17.

Według S. Kozaka pornografia to „pisma i obrazy o treści lubieżnej, nieprzyzwoitej”¹⁷. Pornografia jest zamachem na osobowościowy rozwój dziecka, jest niszczeniem w dziecku jego sfery duchowej i psychicznej. Pornografia uśmierca w dziecku jego dzieciństwo¹⁸.

Pornografia dziecięca w Internecie niesie wiele zagrożeń: dzieci mogą być mimowolnym odbiorcą treści pornograficznych, mogą stać się także przedmiotem filmów i zdjęć pornograficznych. Zagrożenia stwarza też to, że oglądanie pornografii dziecięcej przez dorosłych może ich stymulować do podjęcia aktywności seksualnej z nieletnimi¹⁹. A. Wrona uważa, że na popularność pornografii dziecięcej w sieci składają się następujące czynniki:

- częste i łatwe aktualizowanie zasobów,
- zasięg, jakiego nie zapewnia żadne spośród pozostałych mediów,
- dużo tańsze niż ich druk publikowanie cyfrowych zdjęć,
- jakość zdjęć i filmów cyfrowych, która nie pogarsza się z upływem czasu i w miarę przesyłania ich do innych odbiorców,
- anonimowość dystrybutorów pornografii dziecięcej i możliwość uniknięcia prawnych konsekwencji takich działań²⁰.

Zagrożeniem dla nieletnich jest przede wszystkim to, że pornografia jest łatwo dostępna w Internecie. Pornografia potrafi zniszczyć wartości rodziny. Użytkownicy materiałów pornograficznych, szczególnie dzieci i młodzież, mogą stać się w przyszłości niezdolni do prostej, romantycznej miłości. W miarę kontaktu z treściami seksualnymi coraz częściej akceptowana będzie antykoncepcja i aborcja. Mogą zostać w ten sposób ukształtowane postawy przeciw posiadaniu potomstwa oraz przekonanie o zbyteczności zakładania rodziny. Młodzi ludzie nie będą potrafili przewidywać konsekwencji swoich działań oraz przestaną brać za nie odpowiedzialność²¹.

Cyberseks

Kolejnym niepokojącym zjawiskiem występującym w Internecie jest cyberseks, czyli „wszelkie dostępne metody uprawiania seksu z wykorzystaniem kabla sieciowego czy telefonicznego i modemu”²². Kontakt z cyberseksem powoduje powstawanie uzależnienia, którego istotą jest utrata kontroli nad czynnościami erotycznymi. Dojrzała seksualność wyraża się w humanizacji potrzeby seksualnej i włączeniu sfery płciowej w całość funkcjonowania człowieka, natomiast w sytuacji istnienia uzależnienia potrzeba seksualna człowieka działa według zasady: pragnienie – nasycenie – przesylenie – wstręt. W takiej sytuacji nie ma już miejsca na miłość i jedność między dwiema osobami, gdyż rozbudzona potrzeba domaga się gratyfikacji z użyciem coraz mocniejszych bodźców. Jednostka po-

17 S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2007, s. 55.

18 Por. K. Wojtyła, *Rozważania o istocie człowieka*, Kraków 2000, s. 6.

19 Por. A. Wrona, *op.cit.*, s. 311–312.

20 *Ibidem*, s. 312.

21 D. Kornas-Biela, *Niszczący wpływ pornografii*, „Wychowawca” 2006, nr 5, s. 9.

22 T. Nidecki, *Jak się nie ma, co się lubi*, Magazyn Cyber IDG Poland SA. Cyber, <http://www.cyber.com.pl/archiwum/sex/8.shtml> [dostęp: 20.02.2012].

dejmując decyzje, kierując się zasadą przyjemności i wartości hedonistycznych, a po jakimś czasie przestaje kontrolować swoje życie²³. Kontakt z cyberseksem powoduje powstawanie podobnego uzależnienia jak w przypadku innych używek. W przeciwieństwie do substancji psychoaktywnych następuje tu jednak uzależnienie od procesów fizjologicznych i emocjonalnych, które zostają uruchomione w tych zachowaniach²⁴.

Z. Lew-Starowicz stwierdził, że

[...] z chwilą pojawienia się nowej formy komunikacji międzyludzkiej, zmianie ulega także sfera życia intymnego człowieka, dlatego seks przez Internet można nazwać seksem. Przykładowo od kiedy na świecie zaczęły funkcjonować sekstelefony, automatycznie pojawił się problem skatologii telefonicznej (czerpanie satysfakcji seksualnej poprzez rozmowę telefoniczną). Jeśli powstanie nowe rozwiązanie technologiczne rewolucjonizujące sferę komunikacji międzyludzkiej, zawsze będzie miało ono wpływ na erotyzm. W dobie rozwoju nowych mediów cyfrowych ulegają ewolucji także i tradycyjne formy zachowań seksualnych. Kiedyś poznanie potencjalnego partnera wymagało podjęcia wielu skomplikowanych działań – pójścia do klubu, poznania interesującej osoby. Obecnie proces ten może być niezwykle łatwy. Teraz ten taniec godowy odbywa się za pomocą klawiatury komputera. Oczywiście, elektroniczny dialog polega nieraz na zwykłej zabawie, ale niekiedy kończy się zawarciem normalnej znajomości. Jest to po prostu źródło podniecenia dla niektórych osób. Dawniej trzeba było korzystać z własnej fantazji lub podglądania innych. Później pojawiły się specjalne wydawnictwa, filmy porno, dziś mamy Internet²⁵.

Cyberbullying

W ostatnim czasie coraz większe rozmiary przybiera zjawisko zwane cyberbullyingiem, które oznacza „agresywny celowy atak, realizowany przez grupę lub jednostkę, z użyciem elektronicznych form kontaktu, powtarzalny i długotrwały, wobec ofiary, która nie może się łatwo obronić”²⁶. Określenie „cyberbullying” można zastąpić także wyrażeniami: „cyberprzemoc”, „cybermobbing” lub „e-mobbing”²⁷. Podstawowe formy tego zjawiska to: „nękanie, straszenie, szantażowanie przy użyciu Sieci, publikowanie lub rozsyłanie

23 I. Niewiadomska, *Seks*, Lublin 2005, s. 89–93.

24 K.W. Meissner, *Opinia w sprawie pornografii*, Lubin k/Kościana, 1998, s. 15.

25 Por. *Taniec godowy na klawiaturze*, s. 1–3, <http://www.cyber.com.pl/archiwum/sex/5.shtml>.

26 P.K. Smith, J. Mahdavi, M. Carvalho, S. Fisher, S. Russell, N. Tippett, *Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils*, „Journal of Child Psychology & Psychiatry” 2008, nr 49, s. 376–385; D. Finkelhor, K.J. Mitchell, J. Wolak, *Online victimization: A report on the nation's youth*, Alexandria 2000; J. Juvonen, E.F. Gross, *Extending the school grounds? – Bullying experiences in cyberspace*, „Journal of School Health” 2008, nr 78, s. 496–505; Q. Li, *A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying*, „Educational Research” 2008, nr 50, s. 223–234; J. Patchin, S. Hinduja, *Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying*, „Youth Violence & Juvenile Justice” 2006, nr 4(2), s. 148–169; R. Slonje, P.K. Smith, *Cyberbullying: another main type of bullying?*, „Scandinavian Journal of Psychology” 2008, nr 49(2), s. 147–154; M.L. Ybarra K.J. Mitchell, *Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationship. Internet use, and personal characteristics*, „Journal of Adolescence” 2004, nr 27, s. 319–336.

27 Z. Majchrzyk, *Cyberbullying – jawna i ukryta agresja* [w:] F. Kozaczuk (red.), *Zachowania przestępcze. Przyczyny i zapobieganie*, Rzeszów 2010, s. 71.

ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów oraz podszywanie się w Sieci pod kogoś wbrew jego woli”²⁸.

W literaturze przedmiotu wymienia się następujące atrybuty cyberbullyingu:²⁹

1. Permanentna dostępność ofiary – komunikacja za pośrednictwem jest wykorzystywana do kontaktowania się przeważnie młodych ludzi w obrębie grupy rówieśniczej. W związku z tym w odniesieniu do sporej grupy młodych ludzi może być stosowane określenie *always on* (zawsze dostępny), które oznacza, że młody człowiek jest cały czas dostępny zarówno jako odbiorca, jak i nadawca komunikatów przesyłanych przez inne osoby.
2. Anonimowość – sprawca dokonuje czynów, których nigdy nie dokonałby w świecie fizycznym. Niektórzy sprawcy przypuszczają, że agresja realizowana za pomocą komunikacji za pośrednictwem wiąże się z mniejszym ryzykiem wykrycia a co za tym idzie – poniesienia konsekwencji swojego postępowania.
3. Niejawność komunikacji online – młodzi ludzie bardzo rzadko proszą dorosłych, rodziców i nauczycieli o pomoc, w przypadku gdy doświadczają tego rodzaju agresji. Oznacza to, że często ofiary są samotne i bezradne wobec doświadczanej agresji.
4. Nieograniczona publiczność – część komunikatów online trafia do dużej liczby odbiorców. W przypadku cyberbullyingu komunikaty mogą mieć charakter obraźliwy lub ośmieszający inne osoby. W tej sytuacji osoba doświadczająca wiktyimizacji cierpi bardziej, wiedząc, że świadkami jej wstydu jest wiele osób.
5. Efekt kabiny pilota – osoba siedząca przed ekranem swojego komputera, podobnie jak pilot myśliwca bombardujący miasta, nie widzi cierpień ofiar, co z kolei może się przekładać na brak pojawienia się współczucia i empatii, które mogłyby zablokować czy zredukować działania agresywne.

Dzieci doznające przemocy od cyberchuliganów mogą wykazywać pewne niepokojące symptomy, do których można zaliczyć:

- poirytowanie, smutek lub zdenerwowanie po zakończeniu rozmowy przez telefon lub korzystania z komputera;
- izolację od lubianych znajomych i zajęć;
- okazywanie złości albo niezadowolenia ze szkoły lub konkretnego przedmiotu;
- wykazywanie nietypowych oznak przygnębienia lub smutku³⁰.

Cyberprzestępczość

Pojęcie „cyberprzestępczość” jest nieprecyzyjne i wieloznaczne. K. Jakubski twierdzi, że istnieje bardziej radykalne spojrzenie na to zjawisko, zgodnie z którym termin ten jest

28 Ł. Wojtasik, *Cyberprzemoc*, „Niebieska Linia” 2007, nr 2, s. 27.

29 M. Walrave, W. Heirman, *Skutki cyberbullyingu - oskarżenie czy obrona technologii*, „Dziecko Krzywdzone” 2009, nr 1(26), s. 27–46; J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Sopot 2011; Ł. Wojtasik, *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, Warszawa 2007.

30 http://www.symantec.com/pl/pl/norton/library/familyresource/article.jsp?aid=article1_02_08#1 [dostęp: 18.05.2009].

raczej hasłem, a nie nazwą określającą istniejące realne oraz dające się zdefiniować lub opisać zjawisko normatywne³¹.

Wobec braku uzgodnionej definicji cyberprzestępczości terminy takie jak „cyberprzestępczość”, „przestępczość komputerowa”, „przestępczość związana z komputerami” czy „przestępczość przy użyciu zaawansowanych technologii” często są używane zamiennie. Do celów niniejszej pracy pod pojęciem cyberprzestępczości rozumie się „czyny przestępcze dokonane przy użyciu sieci łączności elektronicznej i systemów informatycznych lub skierowane przeciwko takim sieciom i systemom”³².

Fakt, że cyberprzestępstwo może być popełniane nawet wtedy, gdy przestępcy i ich ofiary nie przebywają w tym samym miejscu sprawia, że niezbędne jest, aby państwa stworzyły dobrze skoordynowany system wzajemnej współpracy. Przeszkodą są niestety różnice prawne dotyczące cyberprzestępczości. Zawartość stron internetowych, która jest uznawana za nielegalną w jednym kraju, może być zgodna z prawem i dostępna na serwerach funkcjonujących w innych państwach. Większość wzajemnej pomocy prawnej opiera się na uregulowaniach o podwójnej przestępczości, co oznacza, że te same przestępstwa podlegają ściganiu we wszystkich obszarach, których przestępstwo dotyczy. W takich przypadkach, jeżeli ustawodawstwo w poszczególnych krajach nie jest spójne, współpraca staje się problematyczna. Uniemożliwienie tworzenia „bezpiecznych przystani” dla cyberprzestępców jest głównym wyzwaniem w walce z tym procederem. Takie „schronienia” umożliwiają kryminalistom przeprowadzanie przestępczej działalności i utrudnianie prowadzonego dochodzenia³³.

Coraz częstsze stają się ataki na masową skalę, np. ataki przeciwko systemom informatycznym³⁴, ataki typu odmowa usługi (denial of service) oraz hakerstwo. Ostatnio zaobserwowano również przypadki systematycznych, dobrze skoordynowanych bezpośrednich masowych ataków na krytyczne infrastruktury informatyczne państw³⁵.

Do najczęściej spotykanych czynów zabronionych należą: uzyskiwanie bez opłat komercyjnego oprogramowania; uzyskiwanie kodów, numerów seryjnych, specjalnych plików zwanych *crack* lub *Keygen*, mających na celu ominięcie zabezpieczeń programów stosowanych przez producentów, w konsekwencji odblokowanie płatnych programów, aby te działały w pełnej wersji; nielegalna wymiana utworów chronionych prawami au-

31 K. Jakubski, *Przestępczość komputerowa – próba zdefiniowania zjawiska* [w:] R. Skubisz (red.) *Internet – problemy prawne*, Lublin 1999, s. 282.

32 Komunikat KOM(2007)267 z dnia 22 maja 2007 r. Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów: *W kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości*, s. 1.

33 *Niewystarczająca współpraca międzynarodowa umożliwia cyberprzestępcom uniknąć kary*, <http://www.unic.un.org.pl/przestepczosc/cyber.php> [dostęp: 3.03.2012].

34 *Kodeks karny*, op.cit., art. 269 Sabotaż komputerowy [wcześniej nie cytowane, brak w bibliografii]

1. Kto niszczy, uszkadza, usuwa lub zmienia dane informatyczne o szczególnym znaczeniu dla obronności kraju, bezpieczeństwa w komunikacji, funkcjonowania administracji rządowej, innego organu państwowego lub instytucji państwowej albo samorządu terytorialnego albo zakłóca lub uniemożliwia automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie takich informacji, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.
2. Tej samej karze podlega, kto dopuszcza się czynu określonego w 1, niszcząc albo wymieniając nośnik informacji lub niszcząc albo uszkadzając urządzenie służące do automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania danych informatycznych.

35 Komunikat KOM(2007)267..., s. 3.

torskimi – głównie muzyka, filmy, gry, programy i inne (najczęściej za pośrednictwem sieci P2P); ponadto przełamywanie zabezpieczeń i dokonywanie włamań na cudze konta, w tym na konta pocztowe, konta w różnych serwisach, jak: nk.pl, Allegro, eBay; sprzedaż za pośrednictwem serwisów aukcyjnych lub ogłoszeniowych fikcyjnych przedmiotów w celu wyłudzenia korzyści majątkowej; usunięcie danych informatycznych – najczęściej związane z przełamaniem zabezpieczeń; zakupy przy użyciu cudzych numerów kart płatniczych oraz uszkodzenie danych, zmiana zawartości danych lub ich kradzież. Kolejne przestępstwa to niszczenie i zablokowanie dostępu do strony internetowej; stworzenie wiernej kopii strony internetowej w celu uzyskania poufnych danych (np. strony banków) – *phishing*; instalacja i używanie programów szpiegujących (np. Trojany, Keylogery); kradzież sygnału telewizyjnego oraz zawieranie znajomości przez „pedofilów” z nieletnimi w celu ich wykorzystania na tle seksualnym (*grooming*) i wiele innych³⁶.

Bibliografia

- Aftab P., *Internet a dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwa*, Warszawa 2003.
- Andrzejewska A., *Świat wirtualny – kreatorem rzeczywistości dziecka* [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *Cyberświat możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009.
- Atamańczuk K., *Pedofilia jako zagrożenie harmonijnego kształtowania postaw życiowych dzieci i młodzieży* [w:] J. Bukala, G. Gałuszka, K. Wątopek (red.), *Pedofilia jako zagrożenie XXI wieku*, Kielce 2001.
- Banasik K., *Głos w dyskusji o art. 200a k. k.*, „Palestra” 2010, nr 3.
- Bednarek J., *Spółczesność informacyjna i media w opinii osób niepełnosprawnych*, Warszawa 2005.
- Burszta W.J., *Internetowa Polis w trzech krótkich odsłonach* [w:] *idem*, *Ekran, Mit, Rzeczywistość*, Warszawa 2003.
- Carns P., Delmonico L., Griffin E.J., Moriarity J., *Cyberseks. Skuteczna walka z uzależnieniem*, Poznań 2010.
- Finkelhor D., Mitchell K.J., Wolak J., *Online victimization: A report on the nation's youth*, Alexandria 2000.
- Juvonen J., Gross E.F., *Extending the school grounds? – Bullying experiences in cyberspace*, „Journal of School Health” 2008, nr 78.
- Gruchoła M., *Polityka Unii Europejskiej w zakresie cyberprzestępczości* [w:] S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek (red.), *Patologie w cyberświecie*, Radom 2012.
- http://www.symantec.com/pl/pl/norton/library/familyresource/article.jsp?aid=article1_02_08#1.
- Jak spędzamy czas wolny?*, Sondaż OBOP, „Dziennik” 8.09.2008.
- Jakubski K., *Przestępczość komputerowa – próba zdefiniowania zjawiska* [w:] R. Skubisz (red.), *Internet – problemy prawne*, Lublin 1999.
- Kasztelan E., *Stan zareklamowania: reklama wobec dziecka w środkach masowego przekazu*, Wrocław 1999.
- Komunikat KOM(2007)267 z dnia 22 maja 2007 r. Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów: *W kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości*.
- Kornas-Biela D., *Niszczący wpływ pornografii*, „Wychowawca” 2006, nr 5.
- Kozak S., *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2007.
- Li Q., *A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying*, „Educational Research” 2008, nr 50.
- Majchrzyk Z., *Cyberbullying – jawna i ukryta agresja* [w:] F. Kozaczuk (red.), *Zachowania przestępcze. Przyczyny i zapobieganie*, Rzeszów 2010.

36 A. Sikorski, K. Ślusarek, *Cyberprzestępczość*, <http://lepiejrazem.org/pliki/cyber/Cyberprzestepczosc1.pdf>, [dostęp: 10.03.2012].

- Meissner K.W., *Opinia w sprawie pornografii*, Lubin k/Kościana 1998.
- Nidecki T., *Jak się nie ma, co się lubi*, Magazyn Cyber IDG Poland SA. Cyber , <http://www.cyber.com.pl/archiwum/sex/8.shtml> [dostęp: 20.02.2012].
- Niewiadomska I., *Seks*, Lublin 2005.
- Niewystarczająca współpraca międzynarodowa umożliwi cyberprzestępcom uniknąć kary, <http://www.unic.un.org.pl/przestepczosc/cyber.php> [dostęp: 3.03.2012].
- Patchin J., Hinduja S., *Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying*, „Youth Violence & Juvenile Justice” 2006, nr 4(2).
- Podgajna-Kuśmierk M., *Pedofilia. Zarys zagadnienia*, Kraków 2003.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Sopot 2011.
- Sikorski A., Ślusarek K., *Cyberprzestępczość*, <http://lepiejrazem.org/pliki/cyber/Cyberprzestepczosc1.pdf> [dostęp: 10.03.2012].
- Slonje R., Smith P.K., *Cyberbullying: another main type of bullying?*, „Scandinavian Journal of Psychology” 2008, nr 49(2).
- Smith P.K., Mahdavi J., Carvalho M., Fisher S., Russell S., Tippett N., *Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils*, „Journal of Child Psychology & Psychiatry” 2008, nr 49.
- Szpunar M., *Społeczności Wirtualne jako nowy typ społeczności – eksplikacja socjologiczna*, <http://www.is.uw.edu.pl/struktura/zps/mazurek/socint/pliki/szpunar.pdf> [dostęp 10.03.2012].
- Tanaś M., *Medyczne skutki uboczne kształcenia komputerowego*, Toruń 1993.
- Taniec godowy na klawiaturze*, <http://www.cyber.com.pl/archiwum/sex/5.shtml>.
- Walrave M., Heirman W., *Skutki cyberbullyingu – oskarżenie czy obrona technologii*, „Dziecko Krzywdzone” 2009, nr 1(26).
- Wojtasik Ł., *Cyberprzemoc*, „Niebieska Linia” 2007, nr 2.
- Wojtasik Ł., *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, Warszawa 2007.
- Wojtyła K., *Rozważania o istocie człowieka*, Kraków 2000.
- Wrona A., *Cyberpornografia i cyberseks* [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *Cyberswiat możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009.
- Ybarra M.L., Mitchell K.J., *Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationship, Internet use, and personal characteristics*, „Journal of Adolescence” 2004, nr 27.